

Kildebank til Jødiske stemmer fra Holocaust

Vi gjorde også modstand

Tema 8

At hjælpe mennesker i nød var at gøre modstand

Denne kildebank består af uddrag af forskellige europæiske jødiske kilder til Holocaust. Uddragene er gengivet med tilladelse fra rettighedshavere, og må ikke anvendes i andre sammenhænge uden indgåelse af ny aftale herom. Redaktionen har bestræbt sig på at finde frem til alle rettighedshaverne. Skulle nogen mangle, kontakt venligst redaktionen.

At smugle et brød var at gøre modstand
At undervise i hemmelighed var at gøre modstand
At samle informationer og udbrede illegalt nyhedsbreve var at gøre modstand
At advare og nedbryde illusioner var at gøre modstand
At redde en Torah-rulle – var at gøre modstand
At smugle folk over grænser – var at gøre modstand
At nedskrive begivenheder og skjule optegnelserne var at gøre modstand
At hjælpe mennesker i nød var at gøre modstand
At stå med tomme hænder imod morderne – var at gøre modstand
At gøre oprør i dødslejrene – var at gøre modstand
At rejse sig i ghettoerne – var at gøre modstand
At fastholde sin menneskelighed var at gøre modstand
At skjule sig var at gøre modstand
At flygte fra ghettoen og leve som partisan – var at gøre modstand
At lytte til musik – var at gøre modstand
At sabotere nazisterne – var at gøre modstand

Digt af Haim Guri & Monia Avrahami:

Opstandens ansigter, (oversat af Therkel Stræde) fra [det israelske ghettokæmpermuseum Beit Lohamei Haghettaots hjemmeside](http://det.israelske.ghettokæmpermuseum.beit.lohamei.haghettaots.hjemmeside)

At hjælpe mennesker i nød var at gøre modstand

Kontekst

I det besatte Europa var jødernes livsforhold, fremtidsudsigter og muligheder for at slippe ud af nazisternes magt stærkt begrænsede. Jøder i hele Europa var mennesker i alvorlig nød og i stor fare for at miste deres liv, identitet og menneskelige værdighed.

De jødiske samfund var på forskellige måder optaget af, hvordan de bedst muligt kunne afbøde de værste effekter af tyskernes jødepolitik og hjælpe folk i nød. I ghettoerne forsøgte man f.eks. at lave suppekøkkener til de fattigste beboere og etablere alderdomshjem til gamle og svagelige jøder. Men nazisterne lavede bevidst et system i ghettoerne og i kz-lejrene, hvor jøders interne sammenhold blev udfordret. Ghettoerne fik f.eks. alt for lidt mad i forhold til de mange mennesker, der boede der. Her gav nazisterne udvalgte jøder særlige rettigheder og mere mad, hvis de ville hjælpe til med, at ghettoens beboere overholdt de nazistiske regler. I kz-lejrene beholdt visse jødiske fanger livet, hvis de hjalp det nazistiske lejrpersonele med de daglige ankomster af jøder, med at sortere deres bagage og med at brænde ligene fra gaskamrene.

De ekstreme forhold og dystre fremtidsudsigter, som mange jøder levede under, betød, at forestillingen om, hvad det vil sige at hjælpe et menneske i nød, også blev påvirket. At hjælpe kunne f.eks. være et spørgsmål om at tilbyde hjælp til selvmord. Eller at råde folk til at lyve om deres alder og fysiske form, fordi tyskerne gerne ville holde liv lidt længere i folk, der kunne arbejde. Hjælp og råd, der forsøgte at kæmpe imod nazisternes planer.

Eva Heyman (f. 1931 - d. 1944) var ungarsk jøde og voksede op hos sine bedsteforældre i byen Nagyvárad. I maj 1944 blev Eva, Evas mor Agi og hendes bedsteforældre sat i en ghetto. I oktober 1944 blev hun sendt til Auschwitz og myrdet.

Under opholdet i ghettoen førte Eva dagbog. En dagbog, hun havde fået i sin 13-års fødselsdagsgave. En dag i ghettoen overhørte Eva sin mor og bedsteforældre tale om muligheden for at begå selvmord.

Eva Heymans dagbogsfortegnelser, 18. maj 1944

"Jeg kunne ikke sove, og jeg overhørte alt, hvad de voksne talte om. [...]"

Bedstefar sagde, at her i ghettoen ønskede mange mennesker at begå selvmord.

Der er gift nok i ghettoapoteket, og bedstefar har givet det til nogle ældre mennesker, der beder om det.

Bedstefar tilføjede, at han ønskede at tage noget cyanid (gift) selv og give lidt til bedstemor også.

Da Agi hørte det, begyndte hun at græde.

Stadig grædende kunne jeg høre hende kravle over madrassen til bedstefar og sige: "Tålmodighed far. Dette kan ikke blive ved for evigt."⁴²

<p>Hvorfor tror I, at der var mange mennesker i ghettoen, der ønskede at begå selvmord?</p>	
<p>Hvad fortæller det om forholdene i ghettoen og dens beboeres fremtidsforventninger?</p>	
<p>Synes I, at ghettoapoteket hjalp folk ved at udlevere gift?</p>	
<p>Hvorfor græd Agi, og hvordan tror I, at det har været for Eva at overhøre?</p>	

Shimon Hoberband (f. 1909, d. 1980) var rabbiner i ghettoen i Warszawa. Som religiøs leder skulle Shimon trøste og hjælpe sin menighed, der havde mange forskellige problemer og spørgsmål. Shimon skulle bl.a. forholde sig til, om han, forholdene taget i betragtning, stadig ville foretage jødiske bryllupper.

Rabbineren Shimon Hoberband om jødiske bryllupper under Holocaust

"Mange bryllupper, der ellers ville have blevet udsat pga. indsigelser fra forældrenes side, blev gennemført under krigen.

Stigningen i indgåede ægteskaber skyldtes også forholdene; at mange mænd mistede deres hustruer og omvendt.

De fleste bryllupper fandt sted under opholdet i ghettoerne.

Disse bryllupper var intet andet end officielle begivenheder uden skygge af glæde.

Bryllupsfester blev kun afholdt sjældent."⁴³

<p>Hvorfor blev der gennemført mange bryllupper under krigen?</p>	
<p>Hvorfor tror I, at Shimon beskriver bryllupperne som begivenheder uden skygge af glæde?</p>	
<p>Kan I finde på et argument for, at bryllupper kunne bidrage til den enkeltes modstandskraft og det jødiske folks overlevelse?</p>	

Yehoshua Moshe Aaronson (f. 1910 – d. 1993) var rabbiner i ghettoen i Warszawa. Som religiøs leder skulle Yehoshua trøste og hjælpe sin menighed, der havde mange forskellige problemer og spørgsmål. Yehoshua skulle bl.a. forholde sig til, om han, forholdene taget i betragtning, stadig ville foretage jødiske bryllupper.

Rabbineren Yehoshua M. Aaronson om jødiske bryllupper under Holocaust

"Er det i orden at arrangere bryllupper, og at gifte sig med kvinder under den forfærdelige krig og ødelæggelsen af det jødiske folk?"

I tilstedeværelse af vigtige rabbinere i Warszawa i 1940, udtrykte jeg min ydmyge mening om, at vi ikke skulle arrangere bryllupper, fordi det ville medføre for meget smerte.

Tænk på de gifte kvinder, hvis mænds skæbne var ukendt – hvad var kvinderne så?

De var ikke enker eller fraskilte, hvorfor de ikke ville kunne få lov til at gifte sig igen, en umådelig svær situation at sidde i.

Hvis kvinderne i stedet er enlige, kan de gemme sig.

Selv i arbejdslejrene kan de håbe på overlevelse, hvis de ikke er gifte eller gravide."⁴⁴

<p>Hvorfor ville Yehoshua ikke arrangere bryllupper under Holocaust?</p>	
<p>Hvad fortæller det om forholdene for jøderne?</p>	
<p>Synes I, at Yehoshua har ret? Er det sårbart og farligt for jøder at gifte sig og stifte familie under Holocaust?</p>	

Iboja Wandall-Holm (f. 1923) var slovakisk jøde. Hun flygtede med sin lillesøster til Ungarn i marts 1942. De blev senere fanget og i marts 1944 deporteret til kz-lejren Auschwitz. Iboja overlevede Holocaust og skrev siden sine erindringer.

Ved ankomsten til Auschwitz blev de passagerer, der ikke var døde under togtransporten, gennet ud og delt op i arbejdsduelige og ikke-arbejdsduelige jøder. De ikke-arbejdsduelige jøder, f.eks. børn og gamle, blev gasset umiddelbart efter ankomst. Det var tyske SS-officerer og -læger, der stod for udvælgelsen. Der var også jødiske fanger fra lejren til stede. Det var dog strengt forbudt for de jødiske fanger at afsløre for togpassagererne, hvad der ventede dem. Alligevel forsøgte flere at hjælpe de nyankomne.

Iboja Wandall-Holms erindring af ankomsten til Auschwitz

"Vi skal stille op i rækker. [...]"

– De der er trætte og søvnige, de gamle og ældre og mødre med børn, må gerne køre med i bil. Vær så god, stig op på vognene. Vær ikke bange. I skal nok alle sammen møde hinanden igen, siger en SS-officer med afmålt høflighed. [...]"

En mand i fangedragt siger lavmælt, indtrængende:

- Skynd jer at give børnene til de gamle. Giv børnene til de gamle!"

Forskrækket, uforstående, trykker mødrene deres børn tættere ind til sig.

Vi fire unge piger, Lila, Vera, Truda og jeg har – måske ved en slags telepati – aftalt med os selv, at det nok er bedst at virke raske og arbejdsføre. Vi lader være med at stige op på lastbilerne.

Og så marcherer vi gennem en port af smedejern.

I den øverste bue står der: "Arbeit macht frei."⁴⁵

<p>Hvad er det for en situation, som Iboja beskriver?</p>	
<p>Hvad siger manden i fangedragten til pigerne og hvorfor?</p>	
<p>Sammenhold Ibojas beretning med rabbineren Yehoshua Aaronsons holdning til bryllupper. Hvilken sammenhæng er der?</p>	

Iboja Wandall-Holm (f. 1923) var en slovakisk jøde, som blev deporteret til kz-lejren Auschwitz i marts 1944. Her opholdt hun sig i et år, hvor hun som fange oplevede lejrens hverdag med masse mord. En grotesk hverdag, hvor den hjælp, fangerne gav hinanden, også var påvirket af lejrens brutalitet.

Iboja overlevede Holocaust og skrev siden sine erindringer.

Iboja Wandall-Holms erindring om livet som fange i Auschwitz

"I lejren lærte jeg, at en hvilken som helst tro sammen med intuition, held og selvopretholdelsesdrift plus sammenhold var det, som hjalp dig til at overleve under dødens latente trussel.

Ofte var hjælpen tilpasset forholdenes absurditet.

Det er i hvert fald ikke nogen normal situation at skulle holde fast i en ung mor, der i rækken af kvinder på vej til gaskammeret opdager sin mor, som bærer hendes to år gamle barn i armene.

Den unge mor græder, råber og skriger: "Jeg vil dø, lad mig dø" og løber med udstrakte arme hen mod jernbaneskinnerne og rampen lige i armene på SS-mændene, og vi omklamrer hende, holder hende med magt tilbage og siger indtrængende;

"Du skal leve, du skal leve!"⁴⁶

Hvad tænker I, at Iboja mener med, at hjælpen var tilpasset forholdenes absurditet?	
Hjalp Iboja og de andre fanger den unge mor?	
Hvad fortæller det om forholdene i Auschwitz?	

Elie Wiesel (f. 1928, d. 2016) var rumænsk jøde fra byen Sighet. Han og familien blev sammen med resten af den jødiske menighed i byen deporteret til Auschwitz i 1944.

Ved ankomsten til Auschwitz blev de passagerer, der ikke var døde under togtransporten, gennet ud og delt op i arbejdsduelige og ikke-arbejdsduelige jøder. De ikke-arbejdsduelige jøder, f.eks. børn og gamle, blev gasset umiddelbart efter ankomst. Det var tyske SS-officerer og -læger, der stod for udvælgelsen. Der var dog også jødiske fanger fra lejren til stede. Det var strengt forbudt for de jødiske fanger at afsløre for de nyankomne, hvad der ventede dem. Alligevel forsøgte flere at hjælpe dem.

Elies mor og lillesøster blev gasset ved ankomst, faderen og Elie kom i stedet i køen med arbejdsduelige jøder. Elie overlevede som den eneste i familien og skrev senere sine erindringer.

Elie Wiesels erindring af ankomsten til Auschwitz

*"Min hånd hagede sig fast i min fars arm.
En eneste tanke: ikke komme bort fra ham.
Ikke blive alene.*

SS-officererne befalede:

>> Fem i hvert geled <<

Stor tumult. Vi måtte endelig blive sammen.

>> Halløj knægt, hvor gammel er du? <<

*Det var en fange, der udspurgte mig.
Jeg kunne ikke se hans ansigt, men stemmen
var træt og varm.*

>> Ikke fyldt femten <<

>> Nej. Atten. <<

>> Nej, jeg er ikke, << vedblev jeg. [...]

>> Fjols. Hør efter, hvad jeg siger. <<

Så spurgte han min far, som svarede:

>> Halvtreds år. <<

>> Nej, ikke halvtreds år. Fyrre.

Kan De så forstå det? Atten og fyrre. <<

Han forsvandt i mørket."⁴⁷

Hvad er det for en situation, Elie beskriver?	
Hvad sagde fangen til Elie og hans far og hvorfor?	
Tror I, at Elie og faderen gjorde, hvad fangen rådede dem til?	